

Балтина Алтынай Сапаровнаның
8D01401(6D010800) – Дене шынықтыру және спорт білім беру
бағдарламасы бойынша философия докторы (PhD) дәрежесін иелену үшін
«13-15 жастағы жасөспірім дзюдошылардың оқу-жаттығу үдерісін ұйымдастыру»
диссертациялық жұмысының
АНДАТПАСЫ

Зерттеу тақырыбының өзектілігі. Қазіргі таңда Қазақстан Республикасының дене шынықтыру мен спортты дамытудың 2023–2029 жылдарға арналған тұжырымдамасына сәйкес бұқаралық және олимпиадалық спорт түрлерін, соның ішінде дзюдо күресін жүйелі дамытуға ерекше көңіл бөлінуде. Елімізде спорт инфрақұрылымын жетілдіру, балалар мен жасөспірімдер спорт мектептерінің материалдық-техникалық базасын нығайту және жаттықтырушылардың кәсіби деңгейін арттыру бағытында кешенді жұмыстар жүргізілуде.

Ресми деректер бойынша, елімізде 510 балалар мен жасөспірімдер спорт мектептері мен 2582 дзюдо секциялары жұмыс істейді, және онда шамамен 87 мыңнан астам адам дзюдо күресімен шұғылданады. Дзюдо күресі - әлемдік деңгейдеде көптеген елдерде терең дәстүр қалыптастырған және тәжірибелік мектептері бар спорт түрі болып табылады және онда шамамен 20 миллионнан астам адам тұрақты шұғылданады. Дегенмен, көпжылдық дайындық үдерісінде спортпен шұғылданып бастағандардың тек 20–25%-ы ғана жоғары жас санатына өтсе, шамамен 2%-ы жоғары спорттық шеберлік деңгейіне жетеді. Бұл көрсеткішке оқу-жаттығу үдерісінің ерекшеліктерімен қатар психологиялық, әлеуметтік және материалдық факторлар әсер етеді.

Ғылыми әдебиеттерді талдау барысында жасөспірім дзюдошыларды даярлаудың бастапқы кезеңінде техникалық-тактикалық дайындық мәселелері жеткіліксіз зерттелгенін көрсетеді. Көптеген ғылыми зерттеулерде бұл мәселе негізінен ересек спортшыларға қатысты қарастырылып, жасөспірімдердің оқу-жаттығу үдерісінде қолданылу ерекшеліктері мен тиімділігі толық ашылмаған. Нәтижесінде техникалық әрекеттерді меңгеру фрагментарлық сипат алып, оларды жарыс жағдайында тиімді пайдалану деңгейінің төмендеуіне әкеледі. Осыған байланысты 13–15 жастағы жасөспірім дзюдошылардың оқу-жаттығу үдерісін тұтас педагогикалық жүйе ретінде қарастырып, техникалық-тактикалық дайындықты ғылыми негізде жетілдіру, қазіргі спорт ғылымының өзекті мәселесі болып табылады.

Зерттеу нысаны: 13–15 жастағы жасөспірім дзюдошыларды даярлаудың оқу-жаттығу үдерісі.

Зерттеу пәні: жасөспірім дзюдошылардың техникалық-тактикалық даярлығын жетілдіруге бағытталған оқу-жаттығу үдерісін ұйымдастырудың мазмұны, әдістері және құралдары.

Зерттеудің мақсаты:

13–15 жастағы жасөспірім дзюдошылардың техникалық-тактикалық даярлығын жетілдіруге бағытталған оқу-жаттығу үдерісін ұйымдастыру бағдарламасын әзірлеу және оның тиімділігін педагогикалық эксперимент арқылы негіздеу.

Зерттеу міндеттері:

1. 13–15 жастағы жасөспірім дзюдошылардың техникалық-тактикалық даярлығының қазіргі жағдайын талдау және оған әсер ететін негізгі факторларды анықтау;

2. Жасөспірім дзюдошылардың техникалық-тактикалық даярлығын жетілдірудің педагогикалық шарттары мен әдістемелік негіздерін теориялық тұрғыда негіздеу;

3. Техникалық-тактикалық даярлықты жетілдіруге бағытталған оқу-жаттығу үдерісін ұйымдастыру бағдарламасының мазмұнын әзірлеу;

4. Әзірленген бағдарламаның тиімділігін педагогикалық эксперимент барысында тексеру және нәтижелерін ғылыми тұрғыда дәлелдеу.

Зерттеу әдістері.

- теориялық әдістер: зерттеу мәселесі бойынша психологиялық-педагогикалық және спорттық-әдістемелік әдебиеттерді талдау;

- эмпирикалық әдістер: бақылау, әңгімелесу, сауалнама, педагогикалық эксперимент, тестілеу, спортшылардың техникалық-тактикалық және дене көрсеткіштерін өлшеу;

- математикалық-статистикалық әдістер: сипаттамалы статистика, орташа, пайыз, айырмашылықтардың статистикалық маңыздылығын тексеру үшін Стьюденттің t-критерийі қолданылды.

Қорғауға ұсынылатын қағидалар

1. 13–15 жастағы жасөспірім дзюдошылардың техникалық-тактикалық даярлығының тиімділігіне әсер ететін негізгі педагогикалық және психофизиологиялық факторлар анықталды.

2. 13–15 жастағы жасөспірім дзюдошылардың техникалық-тактикалық даярлығын жетілдіруге бағытталған оқу-жаттығу үдерісін ұйымдастыру бағдарламасы әзірленіп, оның құрылымы мен мазмұны негізделді.

3. Жасөспірім дзюдошылардың техникалық-тактикалық даярлығын тиімді қалыптастыру оқу-жаттығу үдерісінде сыртқы және ішкі факторларды кешенді ескеруді талап ететіні дәлелденді.

4. Әзірленген оқу-жаттығу бағдарламасының тиімділігі педагогикалық эксперимент барысында дәлелденді.

Зерттеудің негізгі нәтижелері:

Нәтиже 1. 13–15 жастағы жасөспірім дзюдошылардың техникалық-тактикалық даярлығының қазіргі жағдайы талданып, олардың дайындық деңгейіне әсер ететін негізгі факторлар (жаттығу жүктемесі, әдістемелік қамтамасыз ету, жас ерекшелігі және жарыс тәжірибесі) анықталды.

Нәтиже 2. Жасөспірім дзюдошылардың техникалық-тактикалық даярлығын жетілдірудің педагогикалық шарттары мен әдістемелік негіздері теориялық тұрғыда дәлелденіп, тиімді оқыту тәсілдерінің мазмұны айқындалды.

Нәтиже 3. Техникалық-тактикалық даярлықты жетілдіруге бағытталған оқу-жаттығу бағдарламасы әзірленіп, оның құрылымы, кезеңдері мен қолданылатын әдіс-тәсілдері жүйеленді.

Нәтиже 4. Педагогикалық эксперимент нәтижесінде әзірленген бағдарламаның тиімділігі дәлелденіп, жасөспірім дзюдошылардың техникалық шеберлігі, тактикалық әрекет ету қабілеті және жарыс нәтижелері көрсеткіштерінің артқаны анықталды.

Зерттеудің теориялық маңыздылығы мен ғылыми жаңалығы.

– Дзюдо теориясы мен әдістемесі жасөспірім дзюдошылардың спорттық даярлығының бастапқы кезеңінде техникалық-тактикалық әрекеттерді меңгеруде қимыл кеңістігін мақсатты өзгертуге негізделген тәсілмен толықтырылды. Қимыл кеңістігін игеру деңгейін бағалауға арналған көрсеткіштер жүйесі (игеру қабілеті, сапалық орындалу сипаттары, нәтижелілік деңгейі) нақтыланып, олардың мазмұны теориялық тұрғыда негізделді.

– Спорттық оқыту мен дидактика саласында техникалық-тактикалық даярлықты ұйымдастыруда «жекеден жалпыға» және «жалпыдан жекеге» қағидаттарын кешенді қолданудың мазмұны нақтыланып, олардың жасөспірім дзюдошылардың қимыл әрекеттерін меңгеру үдерісіндегі рөлі теориялық тұрғыда дәлелденді. Сонымен қатар, қимыл кеңістігін игеруге ықпал ететін жеке қасиеттер мен қабілеттерді мақсатты дамытуға бағытталған ғылыми негіздер айқындалды.

– Жасөспірім дзюдошылардың техникалық-тактикалық даярлығын жетілдіруге бағытталған оқу-жаттығу үдерісін ұйымдастыру бағдарламасының мазмұны әзірленіп, оның құрылымдық компоненттері мен қолдану ерекшеліктері ғылыми тұрғыда негізделді.

Зерттеудің практикалық маңыздылығы.

1. Зерттеу нәтижесінде 13–15 жастағы жасөспірім дзюдошылардың техникалық-тактикалық даярлығын жетілдіруге бағытталған оқу-жаттығу үдерісін ұйымдастыру бағдарламасы әзірленіп, оның тиімділігі педагогикалық эксперимент барысында дәлелденді. Бағдарлама оқу-жаттығу үдерісін кезеңдеп жоспарлауға, қимыл әрекеттерінің күрделілік деңгейін біртіндеп арттыруға және спортшылардың жеке ерекшеліктерін ескере отырып даярлық сапасын жоғарылатуға мүмкіндік береді.

2. Зерттеу нәтижелері мен әзірленген әдістемелік ұсынымдар жасөспірім дзюдошыларды даярлау үдерісінде, спорт мектептері мен секциялардағы жаттықтырушылардың практикалық қызметінде қолдануға ұсынылады. Сонымен қатар, алынған нәтижелер дене шынықтыру және спорт мамандарын даярлау үдерісінде, оқу пәндерінің мазмұнын жетілдіруде, оқу-әдістемелік құралдар мен бағдарламалар әзірлеуде пайдаланылуы мүмкін.

Зерттеу нәтижелерін тәжірибеге енгізу актілері. Зерттеу барысында әзірленген оқу-жаттығу бағдарламасы спорт саласындағы білім беру ұйымдарының тәжірибесіне енгізілді. Атап айтқанда, бағдарлама РМҚК «Республикалық спорт колледжі», К.Ахметов атындағы олимпиадалық резервтің республикалық мамандандырылған мектеп-интернат-колледжі,

МКҚК «Алматы қаласы Спорт басқармасының спорттағы дарынды балаларға арналған мамандандырылған мектеп-интернат-колледжі», сондай-ақ МКҚК «Алматы қаласы Спорт басқармасының №6 олимпиадалық резервтегі мамандандырылған балалар-жасөспірімдер мектебі», «Олимпиада резервінің республикалық мамандандырылған мектеп-интернат-колледжі» (РММ) – жас спортшыларды даярлайтын спорт және білім беру мекемесі» ұйымдарының оқу-жаттығу үдерісіне енгізілді.

Зерттеудің ғылымды дамыту бағыттарына немесе мемлекеттік бағдарламаларға сәйкестігі. Қазақстан Республикасында дене шынықтыру және спорт саласын дамытудың құқықтық және ұйымдастырушылық негіздерін айқындайды. Атап айтқанда, ҚР дене шынықтыру мен спортты дамытудың 2023–2029 жылдарға арналған тұжырымдамасы (ҚР Үкіметінің 2023 ж. 28 наурыздағы № 251 қаулысы) саланы дамытудың стратегиялық бағыттары мен негізгі міндеттерін белгілейді. Сонымен қатар, ҚР Туризм және спорт министрінің 2025 ж. 14 шілдедегі № 129 бұйрығына 81-қосымша спорт резервін даярлау, оқу-жаттығу үдерісін ұйымдастыру және спорт ұйымдарының қызметін жетілдіру талаптарын нақтылайды. Құжаттар спортшыларды даярлау жүйесін жетілдіруге, бұқаралық спортты дамытуға және саланың тиімділігін арттыруға бағытталған.

Докторанттың жарияланған мақалаларды дайындауға қосқан үлесі:

1. (Scopus)дерекқорына кіретін журналда - A.Baltina, T.Iskakov, T.Konaev, T.Akhmadiyev, N.Yerepbayev. Organization of the training process of young judoists. Cypriot Journal of Educational Sciences. – 2022. – Vol. 17, Iss. 5. – P. 1622-1630. **SCOPUS** білім бойынша процентиі – 36.

Авторлардың үлесі: жұмыс идеясы, зерттеу жүргізу, деректерді жинау және өңдеу, мақала жазу – Балтина А.С.; кеңес беру және мақаланы редакциялау – Исаков Т.Б., Қонаев Т.М., Иргебаев М.С.; теориялық талдау үшін материал дайындау – Ахмадиев Т.М.

ҚР ҒЖБМ ҒЖБСҚК ұсынған журналдардағы жарияланымдар:

2. Балтина А.С., Исаков Т.Б. Дене тәрбиесінің теориясы мен әдістемесі. «Жас дзюдошылардың оқу-жаттығу үдерісін ұйымдастырудағы заманауи көзқарастар». // Ғылыми-теориялық журнал. Алматы, 2019. – № 3(57). – Б. 115–122.

3. Балтина А.С., Исаков Т.Б., Ескалиева М.З., Жүнісбек Д.Н., Дускаева Н.С. «Қазақстандық мамандардың дзюдо спортына арналған ғылыми еңбектерін шолу және талдау». // Ғылыми-теориялық журнал. Алматы, 2019. – № 4(58). – Б. 105–114.

4. Балтина А.С., Исаков Т.Б. «13–15 жас аралығындағы жас дзюдошылардың оқу-жаттығу процесінде психологиялық ерекшеліктерін ескеру». // Хабаршы: ғылыми-теориялық журнал, Психология. Алматы, 2021. – № 4(69). – Б. 52–59.

5. Балтина А.С., Исаков Т.Б. «13–15 жастағы дзюдошылардың шапшаңдық-қуатты даярлығын арттыру». // IX халықаралық ғылыми конференция материалдары «Университеттік спорт: денсаулық және ұлттық

өркендеу», Қазақ спорт және туризм академиясының 75 жылдығына арналған. Алматы, 2019. – Б. 130–133.

6. Балтина А.С., Желеубаева Ж.Е., Оспанова М.С. «Балуандардың салмақ азайту барысында жұмыс істеу қабілетін қалпына келтіру әдістері». // Халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция материалдары, Ұлы Отан соғысының 75 жылдығына арналған. Алматы, 2020. – Б. 177–180.

7. Балтина А.С., Танирбергенов Е. «Methods of special physical training of wrestlers». // Сборник научных статей молодых ученых «Физиологиялық тренерлік процесс пен дене шынықтыру сабақтарын қамтамасыз ету». Челябинск, Ресей, 2020. – Б. 262–265.

8. Балтина А.С., Калимолда А. «Role and place planning wrestling». // Сборник научных статей молодых ученых «Физиологиялық тренерлік процесс пен дене шынықтыру сабақтарын қамтамасыз ету». Челябинск, Ресей, 2020. – Б. 283–286.

9. Кадесов Б.Е., Балтина А.С. «Спортшылардың жылдамдық-қуат қабілеттерін дамыту әдістемесі». // «Инновация экономика и современная наука»: халықаралық ғылыми-практикалық конференция материалдары. Саратов, 2022. – 140 б.

10. Рыскелды Б.Б., Балтина А.С. «Балуандардың арнайы дене дайындығын даярлау мазмұны». // «Инновация экономика и современная наука»: халықаралық ғылыми-практикалық конференция материалдары. Саратов, 2022. – 140 б.

11. Балтина А.С., Искаков Т.Б., Сабырбекова Л.А. «Дзюдо күресімен шұғылданатын қыздардың арнайы дене қасиеттерін жетілдір». // III Халықаралық форум «Дене шынықтыру, спорт, туризм, білім және ғылымды дамытудың басым ғылыми-педагогикалық бағыттары», Алматы, 10–11 сәуір 2025 ж. – Б. 177–180.

12. Балтина А.С., Искаков Т.Б. «Балалар мен жасөспірімдер мектебіне арналған дзюдо күресінен оқу-жаттығу үдерісі». // Оқу-әдістемелік құрал. Алматы: ҚазСТА, 2025. – 76 б.

АННОТАЦИЯ

диссертации на соискание степени доктора философии (PhD) по
образовательной программе 8D01401(6D010800) – Физическая культура и
спорт

«Организация учебно-тренировочного процесса юных дзюдоистов
13–15 лет»

Балтиной Алтынай Сапаровной

Актуальность темы исследования. В настоящее время в соответствии с Концепцией развития физической культуры и спорта в Республике Казахстан на 2023–2029 годы особое внимание уделяется системному развитию массовых и олимпийских видов спорта, в том числе дзюдо. В стране реализуется комплекс мер, направленных на совершенствование спортивной инфраструктуры, укрепление материально-технической базы детско-юношеских спортивных школ и повышение профессионального уровня тренерских кадров.

Согласно официальным данным, в Республике Казахстан функционируют 510 детско-юношеских спортивных школ и 2582 секции дзюдо, в которых регулярно занимаются более 87 тысяч человек. Дзюдо является видом спорта, имеющим глубокие традиции и развитые школы подготовки во многих странах мира; по различным данным, им систематически занимаются более 20 миллионов человек. Вместе с тем в процессе многолетней спортивной подготовки лишь 20–25 % начинающих спортсменов переходят в старшие возрастные категории, а уровня высшего спортивного мастерства достигают около 2 %. На данные показатели наряду с особенностями учебно-тренировочного процесса оказывают влияние психологические, социальные и материальные факторы.

Анализ научной литературы показывает, что вопросы технико-тактической подготовки юных дзюдоистов на начальном этапе спортивного совершенствования изучены недостаточно. В большинстве исследований данная проблема рассматривается преимущественно применительно к взрослым спортсменам, тогда как особенности и эффективность её реализации в учебно-тренировочном процессе подростков раскрыты не в полной мере. В результате освоение технических действий нередко носит фрагментарный характер, что снижает эффективность их применения в условиях соревновательной деятельности. В связи с этим рассмотрение учебно-тренировочного процесса дзюдоистов 13–15 лет как целостной педагогической системы и научное обоснование путей совершенствования их технико-тактической подготовки представляют собой одну из актуальных проблем современной спортивной науки.

Объект исследования: учебно-тренировочный процесс подготовки дзюдоистов подросткового возраста 13–15 лет.

Предмет исследования: содержание, методы и средства организации учебно-тренировочного процесса, направленного на совершенствование технико-тактической подготовки юных дзюдоистов.

Цель исследования: Разработать и научно обосновать программу организации учебно-тренировочного процесса, направленную на совершенствование технико-тактической подготовленности дзюдоистов 13–15 лет, а также экспериментально подтвердить её эффективность в условиях педагогического эксперимента.

Задачи исследования:

1. Проанализировать современное состояние технико-тактической подготовки дзюдоистов 13–15 лет и определить основные факторы, влияющие на её эффективность;
2. Теоретически обосновать педагогические условия и методические основы совершенствования технико-тактической подготовки юных дзюдоистов;
3. Разработать содержание программы организации учебно-тренировочного процесса, направленного на совершенствование технико-тактической подготовки;
4. Проверить эффективность разработанной программы в ходе педагогического эксперимента и научно обосновать полученные результаты.

Методы исследования:

- теоретические методы: анализ психолого-педагогической и спортивно-методической литературы по проблеме исследования;
- эмпирические методы: наблюдение, беседа, анкетирование, педагогический эксперимент, тестирование, измерение технико-тактических и физических показателей спортсменов;
- математико-статистические методы: описательная статистика, вычисление средних значений, процентов, применение t-критерия Стьюдента для проверки статистической значимости различий.

Положения, выносимые на защиту:

1. Определены основные педагогические и психофизиологические факторы, влияющие на эффективность технико-тактической подготовки дзюдоистов 13–15 лет.
2. Разработана и научно обоснована программа организации учебно-тренировочного процесса, направленного на совершенствование технико-тактической подготовки юных дзюдоистов, определены её структура и содержание.
3. Доказано, что эффективное формирование технико-тактической подготовленности юных дзюдоистов требует комплексного учета внешних и внутренних факторов в учебно-тренировочном процессе.
4. Эффективность разработанной учебно-тренировочной программы подтверждена в ходе педагогического эксперимента.

Основные результаты исследования:

Результат 1. Проведен анализ современного состояния технико-тактической подготовки дзюдоистов 13–15 лет, определены основные факторы, влияющие на уровень их подготовленности (тренировочная нагрузка, методическое обеспечение, возрастные особенности и соревновательный опыт).

Результат 2. Теоретически обоснованы педагогические условия и методические основы совершенствования технико-тактической подготовки юных дзюдоистов, определено содержание эффективных методов обучения.

Результат 3. Разработана программа учебно-тренировочного процесса, направленного на совершенствование технико-тактической подготовки, систематизированы ее структура, этапы и применяемые методы и средства.

Результат 4. В ходе педагогического эксперимента доказана эффективность разработанной программы, установлено повышение показателей технического мастерства, способности к тактическим действиям и соревновательных результатов юных дзюдоистов.

Теоретическая значимость и научная новизна исследования.

- Теория и методика дзюдо дополнены подходом, основанным на целенаправленном изменении двигательного пространства при освоении технико-тактических действий на начальном этапе спортивной подготовки юных дзюдоистов. Уточнена система показателей оценки уровня освоения двигательного пространства (способность к освоению, качественные характеристики выполнения, уровень результативности), а также теоретически обосновано их содержание.

- В области спортивного обучения и дидактики уточнено содержание комплексного применения принципов «от частного к общему» и «от общего к частному» при организации технико-тактической подготовки, теоретически доказана их роль в процессе освоения двигательных действий юными дзюдоистами. Кроме того, определены научные основы целенаправленного развития индивидуальных качеств и способностей, влияющих на освоение двигательного пространства.

- Разработано содержание программы организации учебно-тренировочного процесса, направленного на совершенствование технико-тактической подготовки юных дзюдоистов, научно обоснованы ее структурные компоненты и особенности применения.

Практическая значимость исследования.

1. В результате исследования разработана программа организации учебно-тренировочного процесса, направленного на совершенствование технико-тактической подготовки дзюдоистов 13–15 лет, эффективность которой подтверждена в ходе педагогического эксперимента. Программа позволяет поэтапно планировать учебно-тренировочный процесс, постепенно повышать уровень сложности двигательных действий и улучшать качество подготовки с учетом индивидуальных особенностей спортсменов.

2. Результаты исследования и разработанные методические рекомендации могут быть использованы в процессе подготовки юных дзюдоистов, в практической деятельности тренеров спортивных школ и секций. Кроме того, полученные результаты могут применяться в подготовке специалистов в области физической культуры и спорта, при совершенствовании содержания учебных дисциплин, а также при разработке учебно-методических пособий и программ.

Акты внедрения результатов исследования в практику.

Разработанная в ходе исследования учебно-тренировочная программа внедрена в практику образовательных организаций спортивного профиля. В частности, программа внедрена в учебно-тренировочный процесс РГКП «Республиканский спортивный колледж», Республиканской специализированной школы-интерната-колледжа олимпийского резерва имени К. Ахметова, КГКП «Специализированная школа-интернат-колледж для одаренных в спорте детей Управления спорта города Алматы», а также КГКП «Специализированная детско-юношеская школа олимпийского резерва № 6 Управления спорта города Алматы» и Республиканской специализированной школы-интерната-колледжа олимпийского резерва — организации спортивного и образовательного профиля по подготовке молодых спортсменов.

Соответствие исследования приоритетным направлениям развития науки и государственным программам.

Исследование соответствует правовым и организационным основам развития сферы физической культуры и спорта в Республике Казахстан. В частности, Концепция развития физической культуры и спорта Республики Казахстан на 2023–2029 годы (Постановление Правительства РК № 251 от 28 марта 2023 года) определяет стратегические направления и ключевые задачи развития отрасли. Кроме того, Приложение 81 к приказу Министра туризма и спорта РК № 129 от 14 июля 2025 года конкретизирует требования к подготовке спортивного резерва, организации учебно-тренировочного процесса и совершенствованию деятельности спортивных организаций. Указанные документы направлены на совершенствование системы подготовки спортсменов, развитие массового спорта и повышение эффективности отрасли.

Вклад докторанта в подготовку опубликованных статей:

1. В журнале, включённом в базу данных «Scopus»:

A. Baltina, T. Iskakov, T. Konaev, T. Akhmediyev, N. Yerepbayev. Organization of the training process of young judoists. Cypriot Journal of Educational Sciences. – 2022. – Vol. 17, Iss. 5. – С. 1622–1630. Percentile по Scopus – 36.

Вклад авторов: идея работы, проведение исследования, сбор и обработка данных, написание статьи – А. S. Baltina; консультирование и редактирование статьи – Т. В. Iskakov, Т. М. Konaev, М. S. Irgebayev; подготовка материала для теоретического анализа – Т. М. Akhmediyev.

2. В журнале, рекомендованном КОКСНВО МНВО РК:

Балтина А. С., Искаков Т. Б. Теория и методика физического воспитания. Современные подходы к организации учебно-тренировочного процесса молодых дзюдоистов. // Научно-теоретический журнал. Алматы, 2019. – № 3(57). – С. 115–122.

3. Балтина А. С., Искаков Т. Б., Ескалиева М. З., Жүнісбек Д. Н., Дускаева Н. С. Обзор и анализ научных работ казахстанских специалистов,

посвящённых дзюдо. // Научно-теоретический журнал. Алматы, 2019. – № 4(58). – С. 105–114.

4. Балтина А. С., Исаков Т. Б. Учет психологических особенностей в учебно-тренировочном процессе молодых дзюдоистов 13–15 лет. // Хабаршы: научно-теоретический журнал, Психология. Алматы, 2021. – № 4(69). – С. 52–59.

5. Балтина А. С., Исаков Т. Б. Повышение скоростно-силовой подготовки дзюдоистов 13–15 лет. // IX Международная научная конференция спортсменов и молодых ученых «Университетский спорт: здоровье и национальное развитие», посвященная 75-летию Казахской академии спорта и туризма. Алматы, 2019. – С. 130–133.

6. Балтина А. С., Желеубаева Ж. Е., Оспанова М. С. Методы восстановления работоспособности борцов при снижении массы тела. // Международная научно-практическая конференция, посвящённая 75-летию Победы в Великой Отечественной войне. Алматы, 2020. – С. 177–180.

7. Балтина А. С., Танирбергенов Е. Methods of special physical training of wrestlers. // Сборник научных статей молодых ученых «Физиологическое сопровождение тренировочного процесса и занятий физической культуры». Челябинск, Россия, 2020. – С. 262–265.

8. Балтина А. С., Калимолда А. Role and place planning wrestling. // Сборник научных статей молодых ученых «Физиологическое сопровождение тренировочного процесса и занятий физической культуры». Челябинск, Россия, 2020. – С. 283–286.

9. Кадесов Б. Е., Балтина А. С. Методика развития скоростно-силовых способностей спортсменов. // «Инновационная экономика и современная наука»: материалы международной научно-практической конференции. Саратов: Издательство ЦПМ «Академия бизнеса», 2022. – С. 140.

10. Рыскелды Б. Б., Балтина А. С. Содержание подготовки борцов по специальной физической подготовке. // «Инновационная экономика и современная наука»: материалы международной научно-практической конференции. Саратов: Издательство ЦПМ «Академия бизнеса», 2022. – С. 140.

11. Балтина А. С., Исаков Т. Б., Сабырбекова Л. А. Совершенствование специальных физических качеств девушек, занимающихся дзюдо. // III Международный форум «Физическая культура, спорт, туризм, приоритетные направления педагогики и науки». Алматы, 10–11 апреля 2025 г. – С. 177–180.

12. Балтина А. С., Исаков Т. Б. Учебно-тренировочный процесс по дзюдо для детей и подростков. // Учебно-методическое пособие. Алматы: КазСТА, 2025. – 76 с.

ABSTRACT

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy (PhD) in the specialty
8D01401 (6D010800) – Physical Culture and Sports
«Organization of the training process for young judokas aged 13–15»
Baltina Altynay Saparovna

Relevance of the Research Topic. At present, in accordance with the Concept for the Development of Physical Culture and Sports in the Republic of Kazakhstan for 2023–2029, special attention is being paid to the systematic development of mass participation and Olympic sports, including judo. A comprehensive set of measures is being implemented to improve sports infrastructure, strengthen the material and technical resources of children's and youth sports schools, and enhance the professional qualifications of coaching personnel.

According to official statistics, there are 510 children's and youth sports schools and 2,582 judo clubs operating in the Republic of Kazakhstan, with more than 87,000 individuals regularly participating in judo. Judo is a sport with deep-rooted traditions and well-established training systems in many countries worldwide; according to various sources, more than 20 million people engage in judo on a regular basis. However, within the process of long-term athletic development, only 20–25% of novice athletes progress to older age categories, while approximately 2% achieve the level of elite sports mastery. In addition to the specific characteristics of the training process, these outcomes are influenced by psychological, social, and material factors.

An analysis of the scientific literature indicates that issues related to the technical and tactical preparation of young judokas at the initial stage of sports specialization remain insufficiently investigated. Most existing studies address this problem primarily in relation to adult athletes, whereas the specific features and effectiveness of its implementation within the training process of adolescents have not been comprehensively examined. As a result, the acquisition of technical skills often occurs in a fragmented manner, reducing the effectiveness of their application in competitive settings.

Therefore, considering the training process of 13–15-year-old judokas as an integrated pedagogical system and providing a scientific rationale for approaches aimed at improving their technical and tactical preparedness constitute one of the most relevant issues in contemporary sports science.

Object of the research: the training process of adolescent judo athletes aged 13–15.

Subject of the research: the content, methods, and means of organizing the training process aimed at improving the technical and tactical preparedness of young judo athletes.

Purpose of the research: to develop a program for organizing the training process aimed at improving the technical and tactical preparedness of judo athletes aged 13–15 and to substantiate its effectiveness through a pedagogical experiment.

Research Objectives:

1. To analyze the current state of technical and tactical preparedness of judo athletes aged 13–15 and identify the main factors influencing its effectiveness;
2. To theoretically substantiate the pedagogical conditions and methodological foundations for improving the technical and tactical preparedness of young judo athletes;
3. To develop the content of a training process program aimed at improving technical and tactical preparedness;
4. To verify the effectiveness of the developed program through a pedagogical experiment and scientifically substantiate the obtained results.

Research Methods:

- theoretical methods: analysis of psychological-pedagogical and sports-methodological literature on the research problem;
- empirical methods: observation, interviews, questionnaires, pedagogical experiment, testing, and measurement of athletes' technical-tactical and physical indicators;
- mathematical-statistical methods: descriptive statistics, calculation of averages and percentages, and application of Student's t-test to determine the statistical significance of differences.

Provisions Submitted for Defense:

1. The main pedagogical and psychophysiological factors influencing the effectiveness of technical and tactical preparedness of judo athletes aged 13–15 were identified.
2. A scientifically substantiated program for organizing the training process aimed at improving the technical and tactical preparedness of young judo athletes was developed, including its structure and content.
3. It was proven that effective formation of technical and tactical preparedness in young judo athletes requires comprehensive consideration of external and internal factors within the training process.
4. The effectiveness of the developed training program was confirmed through a pedagogical experiment.

Main Research Results:

Result 1. The current state of technical and tactical preparedness of judo athletes aged 13–15 was analyzed, and the main factors influencing their preparedness level (training load, methodological support, age characteristics, and competitive experience) were identified.

Result 2. The pedagogical conditions and methodological foundations for improving the technical and tactical preparedness of young judo athletes were theoretically substantiated, and the content of effective teaching methods was determined.

Result 3. A training process program aimed at improving technical and tactical preparedness was developed, and its structure, stages, and applied methods and means were systematized.

Result 4. The effectiveness of the developed program was proven through a pedagogical experiment, demonstrating improvements in technical mastery,

tactical action abilities, and competitive performance indicators of young judo athletes.

Theoretical Significance and Scientific Novelty of the Research.

- The theory and methodology of judo were supplemented with an approach based on purposeful modification of motor space during the mastery of technical and tactical actions at the initial stage of sports training for young judo athletes. A system of indicators for assessing the level of motor space acquisition (mastery ability, qualitative performance characteristics, and effectiveness level) was clarified, and their content was theoretically substantiated.

- In the field of sports education and didactics, the content of the integrated application of the principles “from specific to general” and “from general to specific” in organizing technical and tactical training was clarified, and their role in the process of mastering motor actions by young judo athletes was theoretically proven. In addition, scientific foundations for the targeted development of individual qualities and abilities influencing the mastery of motor space were identified.

- The content of a training process program aimed at improving the technical and tactical preparedness of young judo athletes was developed, and its structural components and application features were scientifically substantiated.

Practical Significance of the Research.

1. As a result of the research, a training process program aimed at improving the technical and tactical preparedness of judo athletes aged 13–15 was developed, and its effectiveness was confirmed through a pedagogical experiment. The program allows for step-by-step planning of the training process, gradual increase in the complexity level of motor actions, and improvement of training quality while considering the individual characteristics of athletes.

2. The research results and developed methodological recommendations can be used in the training process of young judo athletes and in the practical activities of coaches in sports schools and clubs. Furthermore, the obtained results may be applied in the education of specialists in physical culture and sports, improvement of academic disciplines, and development of educational and methodological materials and programs.

Implementation of Research Results into Practice.

The training program developed during the research was implemented in the practice of sports educational institutions. In particular, the program was introduced into the training process of the Republican Sports College, the K. Akhmetov Republican Specialized Boarding School-College of Olympic Reserve, the Specialized Boarding School-College for Gifted Children in Sports under the Sports Department of Almaty, as well as the Specialized Children and Youth Olympic Reserve School No. 6 under the Sports Department of Almaty and the Republican Specialized Boarding School-College of Olympic Reserve — a sports and educational institution for training young athletes.

Compliance of the Research with Priority Areas of Science Development and State Programs.

The research complies with the legal and organizational foundations for the development of physical culture and sports in the Republic of Kazakhstan. In particular, the Concept for the Development of Physical Culture and Sports of the Republic of Kazakhstan for 2023–2029 (Resolution of the Government of the Republic of Kazakhstan No. 251 dated March 28, 2023) defines the strategic directions and key objectives for the development of the sector. In addition, Appendix 81 to Order No. 129 of the Minister of Tourism and Sports of the Republic of Kazakhstan dated July 14, 2025 specifies the requirements for training sports reserves, organizing the training process, and improving the activities of sports organizations. These documents are aimed at improving the athlete training system, developing mass sports, and increasing the effectiveness of the sector.

Contribution of the Doctoral Student to the Preparation of Published Articles:

1. In a journal indexed in the Scopus database:

A. Baltina, T. Iskakov, T. Konaev, T. Akhmadiyev, N. Yerepbayev. «Organization of the Training Process of Young Judoists». Cypriot Journal of Educational Sciences. – 2022. – Vol. 17, Iss. 5. – pp. 1622–1630. Scopus percentile in Education – 36.

Authors' contribution: research idea, conducting the study, data collection and processing, manuscript writing – A.S. Baltina; consulting and editing the article – T.B. Iskakov, T.M. Konaev, M.S. Irgebayev; preparation of materials for theoretical analysis – T.M. Akhmadiyev.

2. Baltina A.S., Iskakov T.B. «Modern Approaches to Organizing the Training Process of Young Judo Athletes». // «Theory and Methodology of Physical Education»: Scientific-Theoretical Journal. Almaty, 2019. – No. 3(57). – pp. 115–122.

3. Baltina A.S., Iskakov T.B., Eskalieva M.Z., Zhunisbek D.N., Duskaeva N.S. «Review and Analysis of Scientific Works by Kazakhstani Specialists on Judo». // Scientific-Theoretical Journal. Almaty, 2019. – No. 4(58). – pp. 105–114.

4. Baltina A.S., Iskakov T.B. «Consideration of Psychological Characteristics in the Training Process of Young Judo Athletes Aged 13–15». // «Bulletin»: Scientific-Theoretical Journal, Psychology Series. Almaty, 2021. – No. 4(69). – pp. 52–59.

5. Baltina A.S., Iskakov T.B. «Improving Speed-Strength Preparedness of Judo Athletes Aged 13–15». // Proceedings of the IX International Scientific Conference “University Sport: Health and National Development,” dedicated to the 75th Anniversary of the Kazakh Academy of Sport and Tourism. Almaty, 2019. – pp. 130–133.

6. Baltina A.S., Zheleubayeva Zh.E., Ospanova M.S. «Methods for Restoring Wrestlers' Performance During Weight Reduction». // Proceedings of the International Scientific-Practical Conference dedicated to the 75th Anniversary of Victory in the Great Patriotic War. Almaty, 2020. – pp. 177–180.

7. Baltina A.S., Tanirbergenov E. «Methods of Special Physical Training of Wrestlers». // Collection of Scientific Articles of Young Scientists “Physiological

Support of the Training Process and Physical Education Classes.” Chelyabinsk, Russia, 2020. – pp. 262–265.

8. Baltina A.S., Kalimolda A. «Role and Place Planning Wrestling». // Collection of Scientific Articles of Young Scientists “Physiological Support of the Training Process and Physical Education Classes.” Chelyabinsk, Russia, 2020. – pp. 283–286.

9. Kadesov B.E., Baltina A.S. «Methodology for Developing Athletes’ Speed-Strength Abilities». // “Innovative Economy and Modern Science”: Proceedings of the International Scientific-Practical Conference. Saratov: Academy of Business Publishing House, 2022. – p. 140.

10. Ryskeldy B.B., Baltina A.S. «Content of Wrestlers’ Special Physical Training Preparation». // “Innovative Economy and Modern Science”: Proceedings of the International Scientific-Practical Conference. Saratov: Academy of Business Publishing House, 2022. – p. 140.

11. Baltina A.S., Iskakov T.B., Sabyrbekova L.A. «Improvement of Special Physical Qualities of Girls Practicing Judo». // III International Forum “Physical Culture, Sport, Tourism, and Priority Areas of Pedagogy and Science.” Almaty, April 10–11, 2025. – pp. 177–180.

12. Baltina A.S., Iskakov T.B. «Training Process in Judo for Children and Adolescents». // Educational and Methodological Manual. Almaty: KazAST, 2025. – 76 p.